

DIFFICULTIES IN TRANSLATION – RENDERING THE ONOMATOPOEIA INTO ANOTHER LANGUAGE

**Roxana Corina Sfetea, Prof., PhD and Cristina Veronica Andreescu, Assist. Prof., PhD,
"Carol Davila" University of Medicine and Pharmacy, Bucharest**

Abstract: This paper focuses on the difficulties of translating onomatopoeias into another language, specifically from Romanian into English. In order to translate onomatopoeias it is necessary first of all to define this lexical unit and to specify its status. The theoretical framework on which the translation of onomatopoeias is based is taken from the works of J. P. Vinay and J. Darbelnet and the subsequent refinements made by Professor Teodora Cristea. Finally, this paper provides examples of translations of onomatopoeias using the indirect procedure of equivalence.

Key words: onomatopoeia, linguistic sign, translation, equivalence.

Problemele ridicate de traducerea dintr-o limbă într-alta sunt vechi, însă în cazul traducerii onomatopeelor, prima problemă este legată chiar de statutul acestora, și anume ce sunt onomatopeele? În limbile română și engleză, onomatopeele au fost tratate fie ca un sub-tip de interjecție, în special în gramatici, fie ca un tip de simbolism fonetic, în special în lucrările de lingvistică și pragmatică.

Astfel, în gramaticile limbii române, onomatopeea a fost considerată un tip de interjecție: "Limba română contemporană" (I. Jordan, 1956), "Gramatica limbii române" (1963), "Sinteze de limba română" (Th. Hristea, 1981), "Gramatica de bază a limbii române" (I. Coteanu, 1982), "Gramatica pentru toți" (M. Avram, 1997). În studiul "Interjecția și onomatopeea în limba română" (1971), Constantin Dominte este singurul care a afirmat că interjecția și onomatopeea, în ciuda faptului că au fost tratate împreună sub denumirea comună de "interjecții", trebuie considerate unități distincte și le-a definit separat pe baza criteriului referentului, deoarece acestea sunt distincte nu numai prin natură și origine, ci și din punct de vedere extralingvistic și diacronic. Mai mult, sub aspect semiotic, interjecțiile și onomatopeele sunt semne lingvistice motivate absolut, diferite din punctul de vedere al referentului și al motivării.

În gramaticile limbii engleze scrise de autori români, cum ar fi de exemplu Leon Levițchi ("Gramatica limbii engleze", 1958; "Limba engleză contemporană", 1970), onomatopeea este considerată un tip de interjecție, pe baza definiției "*interjecțiile exprimă /-f/r/ a le denumi - sentimente, manifestări de voință ale vorbitorului sau imitații de sunete și zgomote din lumea înconjurătoare*" ("Gramatica limbii engleze", 1962:123). Pe baza clasificării din punctul de vedere al conținutului, onomatopeea este una dintre cele trei categorii de interjecții, respectiv o interjecție care exprimă o imitare, celelalte două categorii fiind interjecțiile care exprimă emoții și cele care exprimă voință sau sunt imperative.

În mod surprinzător, gramaticile limbii engleze scrise de autori englezi nu fac practic nicio referire la interjecțiile și onomatopeele din limba engleză. În lucrarea "Advanced

English Language” (1997:76) Sarah Thorne pomenește onomatopeea în capitolul de retorică și o definește ca fiind “*termenul folosit când sunetele unui cuvânt se leag/direct de sensul s/μ.*”

Considerate un tip de cuvinte expresive, onomatopeele sunt tratate pe larg de Otto Jespersen în lucrarea “Language - Its Nature, Development and Origin” (1959:396-411), în capitolul “Sound Symbolism”. “Onomatopeele propriu-zise” sau “cuvintele ecou” sunt incluse printre cuvintele cu simbolism fonetic, fiind cuvinte care realizează o “*imitare direct/ a sunetelor*”. Această imitare este afectată de incapacitatea organelor de vorbire de a reproduce perfect toate sunetele nearticulate, ceea ce face ca selectarea complexului sonor să fie relativ accidentală. În consecință, sunetul scos de cocoș este exprimat diferit în limbi diferite: *cock-a-doodle-doo* (engleză), *kykeliky* (daneză), *kukeliku* (suedeză), *kikeriki* (germană), *coquelico* (franceză) și *cucurigu* în română.

Indiferent cum și de cine au fost tratate onomatopeele în română și în engleză, întotdeauna le-a fost recunoscută capacitatea de a imita fonetic sunete [și zgomote din natură], precum și poziția semiotică diferită, în sensul că, în mod similar interjecțiilor, onomatopeele sunt semne lingvistice motivate.

În lucrarea “Onomatopeea și simbolismul fonetic” (2005:76) am definit onomatopeea după cum urmează: “*onomatopeea este un morfem invariabil, cu formă/sonor/imitativă, cu caracteristici prozodice (intonare/exclamativă), sintactice (element predicativ regent), funcționale (valoare de frază/globală) și semantico-pragmatice (funcție descriptivă - exprimă în mod indirect și convențional referenții)*”.

Din punctul de vedere al referentului, onomatopeele pot fi împărțite în două mari categorii semantice, respectiv onomatopee care se referă la obiecte, categorie subîmpărțită în alte două categorii, și anume onomatopee care reproduc sunete și zgomote naturale (*bum, buf, pleosc, pic, trosc, țanc, vâj, zdrang*) și onomatopee care reproduc sunete și zgomote ale unor obiecte create de om (*cling, hodorog, tic-tac, hâr, țac, zbâr*), și onomatopee care se referă la ființe. La rândul său, această categorie se subîmparte în onomatopee care se referă la oameni, respectiv onomatopee care reproduc sunete sau zgomote naturale emise de om ca rezultat al unor acțiuni voluntare (*tralala, ghiorț, pleasc, ptiu, treanca-fleanca*) sau ca reacții fiziologice spontane (*hâc, sfor, hapciu, pârț*) și care redau mișcări (*șontâc, târș, țac-pac, hâța, hop*) și onomatopee care se referă la animale, mamifere și păsări domestice sau sălbatice (*chiț, ham, mâr, miau, guiț, mac, mor*), subîmpărțite în diferite subcategorii în funcție de referentul lor specific.

O mare parte dintre onomatopee sunt polisemantice (polifuncționale) numai în categoria din care fac parte. Un exemplu din limba engleză este onomatopeea *bang*, care face parte din prima categorie (onomatopee care se referă la obiecte). În subcategoria onomatopeelor care reproduc sunete și zgomote naturale, onomatopeea *bang* reproduce sunetul făcut de căderea unui obiect din metal, sunetul făcut de căderea pe o suprafață tare, sunetul făcut de ciocnirea unor obiecte sau de lovirea a două obiecte din metal și sunetul făcut de o lovitură într-un metal sau lemn, iar în subcategoria onomatopeelor care reproduc sunete și zgomote ale unor obiecte făcute de om, aceasta reproduce sunetul făcut de o tobă, de un ciocan, de o căruță, de descărcarea unei arme de foc, de deschiderea sau închiderea bruscă a unei uși etc.

Trebuie remarcat însă faptul că onomatopeele referitoare la animale nu pot fi polifuncționale, deși există unele onomatopee care pot fi considerate sinonime, cu toate că de fapt acestea redau nuanțe ale sunetelor emise de același referent. Un exemplu în acest sens sunt onomatopeele din limba engleză care redau sunetele scoase de câine: *bow-wow*, *woof-woof*; *howl*, *yowl* (urlet); *yap*, *yelp* (schelălăit); *g-r-r*, *growl* (mârâit).

În lucrarea “*Stylistique comparée du français et de l’anglais*” (1977), J.P. Vinay și J. Darbelnet au descris șapte procedee de traducere care pot fi utilizate pentru a efectua traduceri directe (literale) sau oblice. Dintre acestea, singurul procedeu care poate fi folosit pentru traducerea onomatopeelor este echivalența, deoarece acest procedeu presupune numai o identitate de situație și recurge la mijloace stilistice și structurale complet diferite.

Ex. *Duminicile bâzâiam la strană și hârști! câte un colac!* (I. Creangă, “Amintiri din copilărie”)

On Sundays we would hum away in the pew and, slap! bang! there was a cake for each of us pinched from the offerings.

(Cartianu, A., Johnston, R. C., “*Memories of My Boyhood. Stories and Tales*”)

Teodora Cristea remarca faptul că, în vederea definirii echivalenței, lingvistica comparată folosește două criterii: “*primul este legat de dimensiunea limbii (echivalența situațiilor enunțiative), al doilea este pur lingvistic (topirea completă a enunțului sursă).*” (“*Stratégies de la traduction*”, 1998:167). Autoarea a operat o distincție în cadrul echivalențelor, și anume echivalențe *stricto sensu* - în care sunt satisfăcute ambele condiții (echivalența având statutul de procedeu indirect) și echivalențe *largo sensu* în care numai condiția de corespondență a situației enunțiative este satisfăcută (procedeu de traducere directă).

Conform autoarei, onomatopeele “*pot fi considerate enunțuri al căror transfer indirect se poate face numai la nivel enunțiativ deoarece traducerea se poate efectua numai plecând de la o percepție globală în care intervine dimensiunea pragmatică.*” (1998:27). În consecință, elementele situației enunțiative, respectiv spațiul și timpul comunicării, participanții la enunțare și intențiile enunțiative, au de cele mai multe ori ca rezultat reorganizarea mijloacelor lingvistice folosite.

În concluzie, traducerea onomatopeelor implică punerea în echivalență pe de o parte a mesajului (prin interpretarea funcției enunțiative descriptive) și pe de altă parte a formei. În același timp, caracterul relativ al imitării sunetelor și zgomotelor naturale sau produse de obiecte sau de ființe ridică probleme de natură fonematică.

Punerea în echivalență a onomatopeelor din limba română cu cele din limba engleză confirmă și afirmația lui M. Ballard conform căruia “*traducerea este atât literală, când aceasta este potrivită, cât și prin adaptare, atunci când aceasta este necesară.*” (“*La traduction à l’université - Recherches et propositions didactiques*”, 1993:233).

Din punctul de vedere al formei, se constată în primul rând că în ambele limbi există onomatopee cu echivalenți lexicali identici sau cvasi-identici (adică diferențiați numai printr-un singur fonem), datorită legăturii ‘motivate’ dintre semnificat și semnificant, rezultate din perceperea și reproducerea similară, prin imitare, a aceluiași referent, care se pot traduce ‘direct’, prin echivalențe *largo sensu*.

Ex. *Și pornind eu cu demâncarea, numai ce și aud pupăza cântând: Pu-pu-pup! pu-pu-pup! pu-pu-pup!* (I. Creangă, “Amintiri din copilărie”)

No sooner did I set out with the rations than I heard the hoopoe singing: Poo-poo-poop! Poo-poo-poop! Poo-poo-poop!

(Cartianu, A., Johnston, R. C., “Memories of My Boyhood. Stories and Tales”)

Următoarele sunt exemple de onomatopee cu echivalenți lexicali identici, din prima categorie semantică de onomatopee, respectiv onomatopee care se referă la obiecte:

1. Prima subcategorie - onomatopee care reproduc sunete și zgomote naturale.
 - a) sunete și zgomote naturale făcute de lovirea a două obiecte din metal
română: *clanc, bang*; engleză: *clank, bang*;
 - b) sunete și zgomote naturale făcute de despicarea unui corp solid
română: *crac*; engleză: *crack*;
 - c) tipuri de sunete sau zgomote din lume anorganică
sunete seci și scurte: română: *clic, crac*; engleză: *click, crack*;
sunete înăbușite: română: *bum*; engleză: *boom*;
2. A doua subcategorie - onomatopee care reproduc sunete și zgomote ale unor obiecte create de om
 - a) sunete și zgomote produse de diferite instrumente
ceas: română: *tic, tic-tac*; engleză: *tick, ticktack*;
tobă sau armă de foc, tun: română: *bum*; engleză: *boom*;
clopote mari: română: *bong*; engleză: *bong*;
locomotivă: română: *puf*; engleză: *puff*;

Din a doua categorie semantică de onomatopee, respectiv onomatopee care se referă la ființe, a treia subcategorie care se referă la animale, se pot oferi următoarele exemple:

1. Subcategoria – onomatopee care redau sunete emise de mamifere
 - a) sunete produse de mamifere domestice
pisică: română: *miau*; engleză: *mew, miaou, miaow*;
măgar: română: *iha*; engleză: *hee-haw*;
 - b) sunete produse de mamifere sălbatice
șarpe: română: *ss*; engleză: *hiss*;
2. Subcategoria – onomatopee care redau sunete emise de păsări
 - a) sunete produse de păsări sălbatice
cuc: română: *cucu*; engleză: *cuckoo*;
pupăză: română: *pu-pu-pup*; engleză: *poo-poo-poop*;

Așa cum am menționat mai sus, în ambele limbi există și onomatopee cu echivalenți lexicali cvasi-identici, cum ar fi următoarele onomatopee din prima categorie semantică, respectiv onomatopee care se referă la obiecte, a doua subcategorie - onomatopee care reproduc sunete și zgomote ale unor obiecte create de om:

- a) onomatopee care reproduc sunetele produse de clopote mari
română: *bang, clanc, dang, ting, tong*; engleză: *clang, ding, dong*;
- b) onomatopee care reproduc sunetele produse de clopote mici
română: *cling, tilinc*; engleză: *clink, tinkle*;

Și unele onomatopee din a doua categorie semantică, respectiv onomatopee referitoare la ființe, prima subcategorie de onomatopee referitoare la oameni, unele reacții fiziologice spontane au echivalenți cvasi-identici în română și în engleză:

sughitul: română: *hâc, hec*; engleză: *hic*;

strănutul: română: *hapciu*; engleză: *hachoo*;

În cazul celor mai multe onomatopee, referenții sunt exprimați în cele două limbi în cauză prin semnificații a căror reprezentare lingvistică este complet diferită, iar traducerea se face prin echivalențe *stricto sensu*. În următorul exemplu pentru onomatopeea românească *zvârr* fie s-a folosit un verb englezesc de origine onomatopeică (*to whizz*), fie s-au folosit mijloace structurale complet diferite:

Ex. *Noi, atunci, am pârlit-o la fugă. Iar el zvârr! cu o scurtătură în urma noastră,*

(I. Creangă, "Amintiri din copilărie")

Thereupon we took to our heels followed by the priest with a cudgel hard on us;

(Cartianu, A., Johnston, R. C., "Memories of My Boyhood. Stories and Tales")

Dacă vede ea și vede că nu mă dau, zvârr! de vro două-trei ori cu bulgări în mine,

(I. Creangă, "Amintiri din copilărie")

When she saw that I would not budge, two or three clods of earth came whizzing through the air at me, (Cartianu, A., Johnston, R. C., "Memories of My Boyhood. Stories and Tales")

În următorul exemplu, pentru onomatopeele *zbârr* și *haț* s-au folosit în limba engleză un substantiv, respectiv un verb:

Ex. *Pupăza zbârr! pe-o dugheană și, după ce se mai odihnește puțin își ia apoi zborul spre Humulești ... Eu atunci haț! de sumanul moșneagului, să-mi plătească pasărea.*

(I. Creangă, "Amintiri din copilărie")

The hoopoe with a whirr of its wings landed on a roof of a booth and, having taken a short rest, flew off to Humulești ... I then clutched at the old man's coat to make him pay for the bird.

(Cartianu, A., Johnston, R. C., "Memories of My Boyhood. Stories and Tales")

Trebuie remarcat de asemenea că onomatopeele care conțin sunete specifice fiecărei limbi, și implicit notările lor grafice, de exemplu sunetul englezesc notat grafic prin [th] sau sunetele românești notate prin [â] și [ă], care nu pot fi echivalate, afectează punerea în relație a onomatopeelor din aceste două limbi.

Ex. *Hârți! încolo, scârți! încolo, carul se da înapoi.* (I. Creangă, "Dănilă Prepeleac")

Moș Nichifor își aprinde luleaua ... și pâc, pâc! pâc, pâc! din lulea.

(I. Creangă, "Moș Nichifor Coțcariul")

Atunci lupul nostru începe a mânca hîlpov; și gogîlt, gogîlt, gogîlt, îi mergeau sarmalele întregi pe gât. (I. Creangă, "Capra cu trei iezi")

În concluzie, baza punerii în corespondență de natură funcțional pragmatică - funcția descriptivă a onomatopeelor - permite echivalarea lor într-un context dat și efectuarea traducerilor acestora. Examinarea inventarului de onomatopee al celor două limbi abordate în lucrarea de față evidențiază faptul că limba română posedă nu numai un inventar mult mai bogat, ci și mai diferențiat pe referenți (sursa sunetului sau a zgomotului) în comparație cu limba engleză.

Ex. Onomatopee care redau sunete și zgomote naturale, și anume contactul între obiecte solide și lichide - căderea (azvârlirea, rostogolirea) în apă:

română: *hudubâst, țâp, ulduc* (a unui obiect sau corp); *leap, pleosc* (a unui obiect sau corp moale); *băldâbâc, huștiuliuc, huzdup, plist, știobâlc, știuldic, tâlbâc* (a unui obiect sau corp greu); *liop* (căderea unui obiect sau corp ud pe un loc ud sau alunecos); engleză: *flip, flop, splash*;

Prin urmare, punerea în corespondență a onomatopeelor celor două limbi va fi mai exactă în română decât în engleză. În limba engleză, de cele mai multe ori sunetul sau zgomotul respectiv nu va putea fi pus în echivalență cu un semnificativ cu caracter imitativ, ci numai printr-o parafrază descriptivă de tipul: X a emis un sunet, sau zgomotul produs de X, apelând mai mult la echivalențele *stricto sensu* decât la cele *largo sensu* și recurgând la scindări.

Bibliografie

- Avram, M., *Gramatica pentru toți*, Humanitas, București, 1997
- Ballard, M., *La traduction à l'université - Recherches et propositions didactiques*, Presses Universitaires de Lille, Lille, 1993
- Cartianu, A., Johnston, R. C., *Memories of My Boyhood. Stories and Tales*, Editura Minerva, București, 1978
- Coteanu, I., *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, București, 1982
- Creangă, I., *Povești, Amintiri, Povestiri*, Editura pentru Literatură, BPT, București, 1967
- Cristea, T., *Stratégies de la traduction*, Editura Fundației România de Măine, București, 1998
- Dominte, C., *Interjecția și onomatopeea în limba română*, în "Limba și literatura română", Anul XX, nr. 1-2, AUB, 1971, pag. 165-193
- Hristea, T., *Sinteze de limba română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981
- Iordan, I., *Limba română contemporană*, Editura Ministerului Învățământului, București, 1956
- Jespersen, O., *Language- Its Nature, Development and Origin*, George Allen & Unwin Ltd, London, 1959
- Levițchi, L., *Gramatica limbii engleze*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, București, 1958
- Levițchi, L., *Limba engleză contemporană - Morfologie*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1970
- Sfetea, R., *Onomatopeea și simbolismul fonetic*, Editura Universitară "Carol Davila", București, 2005
- Thorne, S., *Advanced English Language*, Macmillan, 1997
- Vinay, J. P., Darbelnet, J., *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Didier, Paris, 1977